

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Петя Начева Осенова, професор в СУ „Св. Кл. Охридски“

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност **‘професор’**
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2. 1. Филология

(Български език, Съвременен български език (Лексикология))

В конкурса за ‘професор’, обявен в Държавен вестник, **бр. 57 от 26.06.2020** г. и в интернет-страница на Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" за нуждите на катедра Български език към Филологическия факултет, като кандидат участва доц. д.ф.н. Ваня Иванова Зидарова от ПУ „Паисий Хилендарски“.

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № Р33-4140 от 25.08.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност **‘професор’ в ПУ** по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2. 1. Филология (Български език, Съвременен български език (Лексикология)), **обявен за нуждите на катедра Български език към Филологическия факултет.**

За участие в обявения конкурс е подал документи **единствен кандидат:**

доц. д.ф.н. Ваня Иванова Зидарова от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от доц. д.ф.н. Ваня Иванова Зидарова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва всички необходими документи.

Кандидатката доц. д.ф.н. Ваня Иванова Зидарова е приложила общо 63 научни труда, от които: 2 монографии, 2 учебника и 2 учебни пособия, както и 57 статии. Приемат се за рецензиране 57 научни труда (1 монография, 4 учебни пособия (2 учебника и 2 учебни помагала) и 52 статии). Не се рецензират 6 научни труда, свързани с предходна процедура по дисертацията на кандидатката за научната степен *доктор на науките*. Разпределението на публикациите на доц. Зидарова в страната и в чужбина е, както следва: 11 статии в чужбина и 41 статии в България.

Справката за минималните национални изисквания на кандидатката показва, че тя ги покрива напълно по отношение на длъжността „професор“. Бих искала да отбележа, че показателите в частите за публикациите (група Г) и цитиранията (група Д) надвишават изискваните няколко пъти. Имам малка корекция към публикациите (номера 5 и 6), поставени в показател Г6. Те обаче трябва да бъдат поставени в показател Г7. Подобна бележка имам и за почти всички цитирания, поставени в показател Д12, които трябва да бъдат преместени в показател Д14. Списания „Български език“, „Проглас“ и „Съпоставително езикознание“ към момента не се индексират в Web of Science или Scopus. Няма да се приемат в НАЦИД и цитирания в учебни помагала.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Доц. Зидарова завършва българска филология през 1982 г. в ПУ „П. Хилендарски“. От 1983 г. до 1986 г. тя е докторант в СУ „Св. Кл. Охридски“. Професионалното ѝ израстване е в ПУ „П. Хилендарски“, където през 2000 г. тя заема длъжността „доцент“. През 2019 г. на кандидатката е присъдена научната степен „доктор на науките“. Доц. Зидарова има богат преподавателски и научен опит. Тя води лекции по съвременен български език, славянски езици, старобългарски език, методика на обучението по български език и литература. Била е гост лектор в Полша, Унгария, Чехия; реализирала е редица преподавателски мобилности в Италия, Гърция, Чехия, Полша, Германия, Белгия и др. по програма Еразъм. Кандидатката е активна и в администрирането на образователния процес. Тя е участвала в комисиите по атестация, акредитация и по международно сътрудничество, била е координатор по програмата Еразъм и член на Факултетния съвет към Филологическия факултет. Има участия в проекти по развитие на човешките ресурси и оценителска дейност към ФНИ и чуждестранни хуманитарни списания.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Доц. Зидарова е преподавател с дългогодишен опит. Тя демонстрира един много богат спектър от дейности, свързани с преподавателската дейност. Кандидатката е публикувала 4 учебни пособия за студенти – 2 учебника (теоретичен курс по български и лексикология) и 2 помагала (по лексикология и по фонология). В момента тя подготвя един докторант по лексикология (от 2018 г. насам). Разработила е редица лекционни курсове – два теоретични в магистърската програма „Актуална българистика“ и 3 по избираеми или факултативни дисциплини. Води 3 основни курса – по фонетика, по лексикология и по граматика на българския език. Прави впечатление, че доц. Зидарова чете лекции не само в чисто филологическите специалности (българска и английска филология, славистика), но и в

хибридни (български език и история; лингвистика и информационни технологии; български език и гражданско обучение).

Оценка на научната и научно-приложна дейност на кандидата

Към посоченото от мен в началото на рецензията по отношение на представените публикации по процедурата бих добавила още следното: публикациите са самостоятелни и авторски; повечето от тях са в сборници от научни конференции или в юбилейни сборници, но има и публикации в сериозни български и чуждестранни списания като Балканистичен форум, Съпоставително езикознание, Български език, Проглас, *Poznanskie Studia Slawistyczne* и др.

Броят, качеството и тематиките на представените научни публикации показват доц. Зидарова като изключително продуктивен и сериозен учен. Педагогически насочените ѝ публикации (2 учебника и 2 учебни помагала), разработените 5 лекционни курса, както и водените 3 основни лекционни курса са доказателство за активността на кандидатката в преподавателската дейност.

Приноси (научни, научно-приложни, приложни) и цитирания

Приносите на доц. Зидарова в научен аспект, свързани с процедурата, са насочени основно към лексикологията, но не като изолирано езиково равнище, а в тясна връзка с граматиката. В обобщен вид и от моя гледна точка тези приноси са следните: А) описание на новите лексикални явления и тенденции в българския език (монография, статии 13, 14, 17, 25, 26, 27, 28, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 46, 51); Б) нови аспекти в отношението между лексика и граматика (монография, статии 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 15, 16, 19, 21, 23, 30, 31, 32, 45); В) задълбочено разглеждане на явления, свързани с лексикалната семантика (монография, статии 2, 29, 33, 53, 54, 57); Г) изясняване на граматични и лексикални аспекти на детерминацията с фокус върху изразяването на неопределеността (статии 7, 49, 50, 52, 55, 56); Д) задълбочено описание на частите на речта (включително и рекласификация) с фокус върху частиците и местоименията (статии 6, 11, 12, 18, 20, 22, 24, 38, 47). Публикациите в група А) включват както обобщени описания на новите лексикални процеси, така и широк спектър от отделни тематики – навлизането на чуждите думи, адаптацията на заемките, абривиацията, универбацията, появата на неологизми и okazjiонализми, процесите на терминологизация и детерминологизация. Публикациите от група Б) акцентират върху лексикализацията на деминутивите, лексикалната икономия, граматичните особености на заглавията в пресата, словообразователните модели. Публикациите от група В) описват процесите на семантична деривация като основен съвременен механизъм за речниково обогатяване, значението на различни концепти, семантичната перцепция на историзми и архаизми. Публикациите от

група Г) представят различни проблеми на детерминацията от лексикална гледна точка – във връзка с референцията, изразяването на неопределеност, типологията. Публикациите от група Д) предлагат нов поглед върху частите на речта, включително за отделни семантични групи съществителни и глаголи.

Прави впечатление, че доц. Зидарова има изключително много цитирания (над 60 цитиращи източника) както в монографии, така и в сборници и списания. Това показва, че научните разработки на кандидатката са изключително добре приети от българската научна общност и следователно допринасят за развитието на съвременните научни идеи.

Приложните приноси на кандидатката се изразяват в подготвянето на 2 учебника и 2 помагала за студенти. Учебниците представят българската лексикология за българисти и българската граматика за небългаристи. Трябва да отбележа, че изготвянето на учебници за специалисти и неспециалисти изисква различен подход и различни умения. Доц. Зидарова се е справила отлично с въвеждането на подходяща терминология и с преценката на теоретичната тежест. Помагалата са по фонология и лексикология за българисти. Те представят богат набор от текстове със съответните задачи към тях.

Тъй като кандидатката е представила монографията *Динамика и иновации в лексикалната система на българския език* по процедурата за професор, ще обърна по-детайлно внимание на нея. Книгата съдържа 228 страници. Използваните източници – речници и сайтове – са над 20. Цитираните библиографски единици са над 130. Монографията се състои условно от 9 части. Текстът проследява развитието на лексикалната система на българския език след промените през 1989 г. Това проследяване е направено чрез критически анализ на механизмите, предизвикващи лексикални промени, които накратко представям по-долу. Ценна черта е присъствието и на диахронния поглед към явленията. Тезите на авторката са илюстрирани с богат материал от речници и текстове от други подходящи източници. Изводът на авторката е, че през последните три десетилетия процеси, които по своя характер са еволюционни, довеждат до революционна промяна в лексикалната система. Доц. Зидарова има дарбата да съчетава прекрасно научния стил с разбираемото писане. Така нейните текстове са достъпни както за научната общност, така и за всички, които се интересуват от българска граматика.

Частта *Лексиката като система и структура* играе ролята на своеобразен увод. Тук се въвежда основният понятиен апарат, а също така и особеностите на лексикалното равнище. Съгласна съм с авторката, че основната единица не е лексемата, а значението, като то наистина е по-сложно за анализ, но е и по-достоверно (стр. 9). Във втората част *Динамика на*

лексикалната система се описват видовете външно- и вътрешноезикови промени при лексемите, както и тенденциите в промените от качествена и количествена гледна точка. Дадени са примери за разширяване, стесняване, промяна на значението в диахронен план. От моя гледна точка много ценно е наблюдението, че лексикалната семантика е променлива величина и че езикът се стреми чрез лексикалната икономия да разшири номинативните си възможности (стр. 33-34). Обобщени са посоките на лексикални промени след 1989 г. По-нататък следват частите, които описват конкретните процеси. Първата такава част е *Архаизация и реанимация*, която отразява динамиката между активна и пасивна лексика. Ценно наблюдение е, че честотата на употреба да дадена дума зависи най-вече от денотата, но също и от наличието на алтернативи (синоними) (стр. 42). Приносни са анкетите за думи като пионер, бригадир, комсомолец и др., които показват перцепцията на тези думи от различните поколения. Следва частта *Лексикализация*. Обръща се специално внимание на деминутивите, които чрез десемантизация на умалителността са се превърнали в обикновени лексеми. Авторката разглежда и лексикализацията на абревитатурите, при която семантиката се запазва. Тя валидира хипотезите си в тълковните речници и заключава, че подобни лексикализирани абривиатури са сравнително малко. По-нататък идва частта *Универбизация*. Авторката обръща внимание на лексикалните аспекти на този механизъм на езикова икономия. Приносни са нейните разсъждения по отношение на различните разбираня на това явление (в тесен или в широк смисъл, с по-малко или с повече ограничения). Доц. Зидарова застъпва по-широкото схващане на това понятие, в което чрез различни средства може да се стигне от „поливербална към моновербална единица“ (стр. 89). Важно е отбелязването, че макар и с основно разговорен характер, универбатите са част от развитието на лексикалната система. В частта *Терминологизация и детерминологизация* подробно са разгледани както процесите на терминологизиране на общоупотребима лексика, така и на преминаването на термини в тази лексика. Приносни са разсъжденията за детерминологизацията, при която може да се промени или не семантиката на термина. Според авторката този процес включва единствено промяната на значението (стр. 108). Най-подробната част в труда е частта *Неологизация*, защото в нея се разглеждат най-активните процеси в лексикалната система в момента: семантичната и лексикалната деривация. Неологизацията се определя като нова дума или ново значение, което липсва в речниците, възприема се като новост и е с ниска честота (стр. 114-115). Посочени са проблемите при дефиниране на понятието, причините за появата на неологизми и начините на тяхната поява. Дискутира се проблемът с избирането на чуждия синоним като по-престижен, което често се дължи на езикова мода, а не на рационален подход у говорителите (напр. креативен - творчески). Описват се основните параметри на

семантичната деривация като вторичен номинативен процес, който е изключително продуктивен. На базата на произволно избрани 26 лексеми авторката показва начините на протичане на този процес. За мен е много интересно наблюдението, че семантичната деривация се основава предимно на метафората, а не толкова на метонимията като процес (стр. 135), а също и наблюденията за трудността при разграничаването на новата номинация от преносната употреба. След това са описани принципите на лексикалната деривация, т.е. възникването на нови лексеми. Посочени са типичните сфери на употреба; словообразователните им възможности – основно афиксация и композиция, но също така и абривиация. В тази част приносна е дискусията за проблемите с морфемната структура на думи с чужди морфемни (стр. 149-150). По-нататък в текста идва частта *Интернационализация*. Описани са причините за навлизане на чужда лексика в нашия език, както и начините на адаптацията им, а също основните тематични области и езиците (гръцки, латински, турски, френски и др. в миналото и английски в настоящето), от които идват влиянията. Последната част е озаглавена *Иновации в лексикалната практика*. Тя обобщава наблюденията на авторката и посочва тенденциите в лексикалния състав на думите, отразени в медиите като най-бърз проводник на новото. Посочени са особеностите на новите комуникативни стратегии. Сред тях са: избор на по-кратка дума вместо по-подходяща; провокативността на езика наред с информативността; въвеждането на експресивен речник, подходящ за бита и разговорния стил; увеличаването на оказионализмите; изписването на имената на институции, заведения и предавания на латиница.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Всички представени за рецензиране публикации отразяват личния принос на доц. Зидарова. От една страна, публикациите са само с нейно авторство. От друга страна, навсякъде коректно са отбелязани мненията на колегията, след което ясно и недвусмислено е посочено нейното становище по дадения научен въпрос. Описът на приносите е коректен и напълно отговаря на представената научна продукция.

5. Критични забележки и препоръки

Имам предложения за прецизиране на някои места в представената справка за НАЦИД (посочена по-нагоре в рецензията), които по никакъв начин не засягат факта, че доц. Зидарова изпълнява и преизпълнява тези наукометрични изисквания.

6. Лични впечатления

Познавам постиженията на доц. Зидарова като изтъкнат лексиколог и отличен граматик от своите докторантски години. Разработките ѝ са приносни и задълбочени. Първата, с която

се запознах, беше за статута на формата *един* в българския език. След това имах честта да журирам заедно с нея на годишните Конференции за студенти и докторанти в Пловдивския университет. Доц. Зидарова е колега със значима научна продукция, със способности за отлична аргументация на тезите си, както и с широки познания в областта на българската граматика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от доц. Зидарова отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Кандидатът в конкурса е представил достатъчен брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на научната степен „доктор по филология“ и академичната длъжност „доцент“. Теоретичните ѝ разработки имат практическа приложимост, като част от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Научната и преподавателската квалификация на доц. Зидарова е несъмнена.

Постигнатите от кандидатката резултати в учебната и научно-изследователската дейност напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни, научно-приложни и приложни приноси, намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Филологическия факултет за избор на доц. Зидарова на академичната длъжност ‘професор’ в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 2.1 Филология (Български език, Съвременен български език (Лексикология)).

..... 20.... г.

Рецензент: проф. д-р Петя Осенова
(ак. дл. н. ст. име фамилия)